

Небојша Ковачевић
 Народна библиотека Србије
 nebojsa.kovacevic@nb.rs

UDK 026/027:351.751.5(049.32)
 026/027:098.1(049.32)
 098.1(049.32)

ЈЕДАН (П)ОПИС „ПОДРУЧЈА БОРБЕ”

Дејан Вукићевић, *Non imprimatur или цензура у библиотекар-
 стиву и издаваштву*, Обреновац – Лазаревац, 2019

Има код др Дејана Вукићевића, књижевника, библиотекара, библиографа (код сваког од тих необичних ликова) велике дисциплинованости, о чему сведоче тако бројне библиографије, зналачки урађене студије и списи, али има и детаља, ироније, скепсе, склоности ка бизарном, апсурдном и несвакидашњем, па, на крају, додуше ретко и кратко, и неке наде. Зато се отварајући лепу и темељно и пажљиво графички уређену књигу о цензури, попут онога провинцијалца Моме Капора из наше младости, с одређеном несигурношћу питамо: „У какво ли ћу време сада изронити?” Хоће ли Вукићевићева књига дати неке одговоре о нашем времену и о свим (могућим) временима?

Већ у *Предговору* Вукићевић библиографски прецизно даје обресе феномена цензуре којим се у књизи бави и јасне назнаке свог метода. И поред овог објективистичког приступа, аутор не дозвољава да тема која је по природи историјска и хронолошка буде лишена извесне дражи субјективног, па унутрашњу нужност или аристотеловски телос ове књиге пореди са фаталношћу инфекције, а њену привлачност са пламеном заразе.¹ Ипак, јасно се ограничавајући на библиотекарство и издаваштво, с посебним акцентом на ово прво, аутор антиципира могуће опасности бављења овом темом која је, као историјски преглед, заиста „безобална”.²

Тако прва асоцијација може бити потпуно уелбековска – Вукићевић самим приступом библиографски прецизно дефинише „подручје борбе”, а та

¹ Дејан Вукићевић, *Non imprimatur или цензура у библиотекарствима и издаваштвима* (Обреновац: Библиотека „Влада Аксентијевић”; Лазаревац: „Димитрије Туцовић”, 2019), 3.

² Вукићевић, *Non imprimatur или цензура у библиотекарствима и издаваштвима*, 3.

јасна свест се показује кроз саму структуру књиге: од појмовних утемељења, облика, историјског прегледа цензуре, домаћих и страних „случајева”, Вукићевић нас води до саме „борбе”, „бисера бешчашћа”, улоге библиотека и библиотекара. Посебно место посвећује односу цензуре и библиографије, којим се бави с пуном посвећеношћу једног љубитеља комплетног и потпуног пописа књига и идеја (а тиме заправо и људи и њихових живота). Резултат ове „библиографичности” приказа се испољава и на самом крају књиге: оно што је опрезно названо *Цензура – грађа за библиографију* биће од велике користи свакоме ко се у будућности позабави овом темом. Говорећи о будућности цензуре Вукићевић се држи хронологије (наслов је *Двадесет и први век*) и не бави се експлицитно новим облицима цензуре о којима у *Појовору* говори Маријан Довић (економском цензуром, хипертрофијом самоцензуре, променом парадигме у „парадигму брисања” преко „fake news-а”, злоупотребом и инфлацијом информација, новим идеолошким концептима „правоверности”), али се чини да погађа у срж проблема једноставном формулом: „Цензура се, тако, селила заједно са центрима моћи.”³ Ово је заиста поуздан лакмус папир и за нека будућа времена и за најсигурније препознавање цензуре, како год је назвали и ма како је узвишено описали, попут Патриотског акта који се непосредно односи на библиотеке.

Поред објективистичког и историографског стила који служи да се ни један, по мишљењу аутора за тему цензуре битан детаљ не пропусти, већ самом фрагментираношћу књиге на посебне делове/поглавља појављује се и други ток, интимнији, људскији, ослоњен на „случајеве” (понекад хармсовски упечатљиве) и примере, који чини да се књига о озбиљној и стручној теми чита без напора, као својеврсна новела о судбинама. Док нас Вукићевић-библиограф спретно води од поглавља до поглавља, писац у њему успева да одржи тензију читања, нашу жељу да кроз низ прича тема добије некакво разрешење. Оно је, наравно, само делимично и библиографски домишљато: не у завршном поглављу конвенционалног наслова *Закључне мисли*, већ пре у поменутој *Грађи за библиографију*.

Своју позицију Вукићевић не описује само ставовима, коректним и очекиваним од једног библиографа и књижевника, већ пре свега избором грађе и извора. Овај избор је за сам текст помало необичан, јер се осим домаћих (у најширем смислу схваћених), претежно користе руски извори, на шта сам аутор скреће пажњу.⁴ Осим ноторне чињенице о обиму и зама-

³ Вукићевић, *Non imprimatur или цензура у библиошекарству и издаваштву*, 104.

⁴ Вукићевић, *Non imprimatur или цензура у библиошекарству и издаваштву*, 5.

ху цензуре у руској и совјетској историји (и историографији), ово донекле може замаглити општи карактер цензуре и сугерисати неке идеолошке закључке.

Као што и сам Вукићевић кроз историјски преглед показује, ствари ипак нису тако једноставне. Цензура, као специфичан случај репресије, не станује само на једној адреси. Адам Гопник, амерички писац и колумниста *Њујоркера* у тексту о америчким затворима каже: „Уопштено говорећи, више људи се налази под надзором затворских чувара у данашњој Америци – више од шест милиона – него што је било у Стаљиновим гулазима, на њиховом врхунцу. Град затворених и строго чуваних, Град затвореника, сада је други по величини у САД.”⁵

Проблематизовањем појма самоцензуре (посебно у издаваштву и што је још ређе разматрано и тиме драгоценије, у библиотекарству) Вукићевић се приближава питањима о психологији и антропологији цензуре, а тиме чини бесмисленим идеолошке концепте и идеолошке бајке о „царству слободе”. Да не пати од ове врсте наивности, Вукићевић показује и кроз поглавља *Ариуменџи за цензуру* и *Свејла сџрана цензуре*. Издвајајући формалне (нпр. попуњавање фондова, обавезни примерак или повећана тражња за делом) и суштинске (аксиолошке – заштита вредности једног друштва и човечанства) аргументе за цензуру, аутор даје комплексну слику проблема. Ако пажљивије проучите понуђену библиографију на крају књиге, под бројем 132, пронаћи ћете и текст о поступку цензуре страних књига⁶ Фјодора Ивановича Тјутчева, чувеног песника и главног цензора у једном периоду царске Русије. Сасвим довољна назнака да се читалац запита о релативности и варљивости слободе стваралаштва: да ли је има више у времену у коме цензорске маказе држи један Тјутчев или у коме царује (привидна) слобода простаклука, ријалити програма и Твитер-демократије?

Библиотекари ће се у књизи Дејана Вукићевића вероватно највише задржати на поглављима о цензури у библиотекама (у свету и посебно код нас) и у библиографијама. Инстистирањем на историји ових проблема Вукићевић се не показује само као истински библиотекар и библиограф – насупротив форми историчности као оквиру излагања, он је савремен. Ако је суштина библиографије да сачува, да неког и нешто заштити од заборавана можда једини начин којима је људима то могуће, у духу „заједничког

⁵ Adam Gopnik, *Amerika iza rešetaka*, Peščanik.net, <https://pescanik.net/amerika-iza-resetaka/>, 12. 5. 2012 (преузето из часописа *The New Yorker*, 30. 1. 2012) (приступљено 1. 11. 2019).

⁶ Вукићевић, *Non imprimatur или цензура у библиотекарству и издаваштву*, 141.

дела” генерација и „васкрсења очева” московског библиотекара Николаја Фјодорова, јасно је зашто је Вукићевић тако осетљив на белине (или црнине) у библиографијама, на непописана и изостављена дела и људе. Он показује да *damnatio memoriae*⁷ није далеки и егзотични римски обичај, већ ефикасан механизам који делује кроз историју. И не само то – ова забрана сећања је, као што смо већ видели кроз сугестију М. Довића, могући модел и парадигма цензуре будућности. Додуше, овога пута не кроз редукцију и ограничење, већ кроз хиперпродукцију и обесмишљавање сваког сећања.

Већ је речено да књига Дејана Вукићевића по својој структури прати два тока: ток историје и ток приче. Као у свакој доброј причи, код Вукићевића се појављују многи именовани и безимени јунаци. Код домаће цензуре, Вукићевић је из мноштва издвојио суђења Ивану Ивановићу и Гојку Ђогу. Поред значаја ових процеса, сигурно је да се ради и о догађајима који су веома познати у јавној сфери и медијски обрађени, а о њима постоје читави томови материјала. У будућности, можда би кроз неке друге историје/приче било занимљиво пратити мање познате, скрајнуте случајеве цензуре и неке друге јунаке, попут Милана Младеновића (од Лужице), против кога се процес одвијао скоро паралелно и нешто касније од процеса Гојку Ђогу, или Слободана Томовића, филозофа и професора универзитета. По својој склоности за детаљ, тренутак и необично, Дејан Вукићевић би вероватно био прави човек за тај посао. Из овог следи очекивање да овај историјски преглед није крај Вукићевићевог бављења овом „безобалном” темом.

На крају, из књиге др Дејана Вукићевића пажљив читалац може научити много више од просте хронологије или декларативног залагања за слободу човека/књиге/библиогека ... Научиће да места целата и жртве често није једноставно одредити, да цензори често постају цензурисани (као у случају папске самоцензуре сопствених дела), да библиотекари такође имају „специјалне фондове”, а да су цензори некада креативни, а библиографи често уплашени и послушни.

Није то релативизација истине, већ би се пре могло назвати мудрошћу и неспремношћу да се пристане на једноставност и очигледност као решење. Јер ствари нису једноставне, као ни књиге, због којих је некад вредело дати и живот, као што аутор показује на мноштву примера.

Као што писац Вукићевић закључује у једној својој причи: „Кад му је све то досадило, убио се. Или га убише. Или он уби њих.”⁸

⁷ Забрана сећања, протеривање из јавне успомене – казна брисања сваког трага сећања и сваког трага постојања неке особе у Римском царству.

⁸ Дејан Вукићевић, *Корони* (Београд: Народна књига – Алфа, 1998), 68.